

Voorzitter: Tjeenk Willink

Tegenwoordig zijn 70 leden, te weten:

Baarda, Barendregt, De Boer, Bolding, Boorsma, Van den Bos, Bot-van Gijzen, Van Boven, Braks, Coenemans, Van Dijk, Eversdijk, Fleers, Gelderblom-Lankhout, Van Gennip, Ginjaar, Glastra van Loon, Glasz, Van Graafeiland, Grol-Overling, Heijmans, Heijne Makkreel, Hilarides, Hoefnagels, Holdijk, Huberts-Fokkelman, Jaarsma-Buijserd, Kaland, Korte-van Hemel, Korthals Altes, Van Kuilenburg-Lodder, Kuiper, Van Leeuwen, Van Leeuwen-Schut, Mastik-Sonneveldt, J.H.B. van der Meer, M.A. van der Meer, Van der Meulen, Michiels van Kessenich-Hoogendam, Van Ooijen, Pitstra, Postma, Pröpper, Redemeijer, Rongen, Schinck, Schuurman, Schuyer, Soetenhorst-de Savornin Lohman, Spier, Staal, Steenkamp, Stevens, Talsma, Tiesinga-Autsema, Tjeenk Willink, Tummers, Van Veldhuizen, Veling, Verbeek, Vermaat, Vis, Vrisekoop, Wagemakers, Van der Werff, Wessel-Tuinstra, Van Wijngaarden, Van de Zandschulp, K. Zijlstra en R. Zijlstra,

en de heer Lubbers, minister-president, minister van Algemene Zaken.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Baarveld-Schlaman, wegens het bijwonen van een vergadering van de Assemblée Nationale;

Van Velzen, wegens verblijf in het buitenland.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het eind van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met deze voorstellen heeft verenigd.

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het eind van deze editie.)

De **voorzitter**: Geachte medeleden. In de eerste week van het nieuwe jaar ontvingen wij het droevige bericht dat onze oud-collega, oud-voorzitter van de fractie van de SGP, dominee H.G. Abma, was overleden. Drieëntwintig jaar lang heeft de "dominee in de politiek" zijn stem op een markante wijze laten horen op het Binnenhof, eerst achttien jaar in een driemanschap in de Tweede Kamer, waarvan tien jaar als fractievoorzitter, en ten slotte vijf jaar in onze Kamer.

Hij sprak alsof elk woord apart werd gewogen. Zijn betogen vielen op door een bijzonder woordgebruik, droge humor en speelse vergelijkingen. Voor wie daarvan nog overtuigd zou moeten worden, hij of zij leze zijn afscheidsspeech in deze Kamer, gehouden op 27 mei 1986, ook in die opzichten een juweel.

In alle jaren van zijn kamerlidmaatschap, hier en aan de overzijde, liet dominee Abma een duidelijk geluid horen met betrekking tot diverse ethisch geladen onderwerpen, zoals de "drie van Breda", euthanasie en abortus. "De dominee in de politiek", het was de titel van zijn later

uitgegeven afscheidspreek, gehouden in 1963, en de titel van het vriendenboek dat hem in 1982 werd aangeboden. Het was waar in dubbele betekenis want hij bleef ook tijdens zijn politieke carrière iedere zondag preken. Op de laatste zondag van het afgelopen jaar stond hij nog op de kansel in Putten, zijn laatste gemeente.

Zijn roeping als predikant bracht met zich dat dominee Abma de nodige afstandelijkheid in acht nam. Eerzucht, ambitie en het streven naar politieke macht waren hem vreemd. Toch doorliep hij een lange "ministeriële" loopbaan, de loopbaan van een minister van Gods Woord, zoals hij het zelf wel eens noemde. Zijn streven om Gods woord door te laten klinken in de politiek heeft hij bij zijn afscheid als lid van deze Kamer op de volgende wijze verwoord:

"Minister van het Woord dat richtsnoer is voor Gods daden en eeuwig zal bestaan. Daarom, mijnheer de voorzitter — het is de laatste keer dat ik dit zeg — heb ik in al die drieëntwintig jaar nooit goed kunnen begrijpen dat mensen, in dit geval vertegenwoordigers aan deze en gene zijde van het Binnenhof, dat Woord niet, of niet in veel hogere mate hebben gekozen tot het richtsnoer van hun daden, die geboekstaafd worden in de Handelingen van de Staten-Generaal."

Ik spreek de hoop uit dat het geloof, waarin onze oud-collega is ontslapen en de vele dierbare herinneringen zijn echtgenote, kinderen en kleinkinderen de kracht en de troost mogen geven om dit grote persoonlijke verlies te dragen.

Minister **Lubbers**: Mijnheer de voorzitter! Graag sluit ik aan bij de

woorden van deelneming aan de familie en ook de woorden van waardering, door u gesproken nu wij stilstaan bij het overlijden van dominee Abma. Het was inderdaad opmerkelijk hoe hij zowel hier als aan de overzijde zijn werk als volksvertegenwoordiger deed. Hij stond inderdaad principieel in de politiek. Tegelijk slaagde hij erin zijn standpunten zo naar voren te brengen, met de nodige ironie, maar ook soms met de nodige zelfspot, dat hij op een bijzondere wijze collegiaal overkwam, hartelijk en democratisch. De wijze waarop hij sprak gaf zo aan hoe hij in de politiek wilde staan. Zelf principieel, maar naar anderen toe ook luisterend en waar mogelijk ruimhartig.

Laat ik het aan de hand van één citaat verduidelijken. Eens zei hij het volgende:

"Dat enghartige in het partijstandpunt waar het vaderland van afhangt, dat heeft mij nooit kunnen verleiden. Je moet van je politieke partij geen afgod maken. Daar moet je afstand van kunnen nemen. En het moet niet zo zijn dat de mensen denken dat je je beweegt in een "wettisch harnas". Een strak en gesloten getuigenis, waar geen warmte en sympathie achter schuil gaan, moeten wij niet brengen."

Zo was hij — u zei het, mijnheer de voorzitter — inderdaad dienaar van het woord, principieel en democratisch. Principieel vanuit zijn geloofsovertuiging en hoezeer hij ook een onderscheid maakte tussen optreden in de kerk en in de Kamer, wij allen voelden aan hoezeer hij gedreven werd door zijn overtuiging. Vanuit die overtuiging gaf hij ook uitdrukking aan zijn kijk op het leed van al die gezinnen uit Putten: 550 mannen keerden niet terug.

Een collega, een medemens, maar wel iemand die sprak en leefde vanuit de oriëntatie op Hem die ons geschapen heeft. Medemenselijkheid, humaniteit, was ook voor hem van grote betekenis, maar bij de goede invulling daarvan zei hij wel:

"Als de godsdienst opgaat in het horizontale is het geen godsdienst meer. Op de eerste plaats staat het liefhebben van God. Maar daarna komt ook de liefde tot de naaste. We mogen ze geen van tweeën verwaarlozen."

Zo stond dominee Abma, collega Abma, in ons midden. Zo denken wij nu in dankbare herinnering aan hem terug.

De aanwezigen nemen staande enige ogenblikken stilte in acht.

Aan de orde is de behandeling van de voorstellen van (Rijks)wet:

- **Wijziging van de Colportage-wet in verband met de afschaffing van het registratiestelsel (21547);**

- **Regels betreffende de rechtspositie van enige militair-rechterlijke ambtenaren (22154, R1412);**

- **Vaststelling van de begroting van de uitgaven en van de ontvangsten van hoofdstuk III (Ministerie van Algemene Zaken) voor het jaar 1992 (22300-III).**

Deze voorstellen van (Rijks)wet worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Sluiting 13.41 uur.

Besluiten en ingekomen stukken

Lijst van besluiten:

De voorzitter heeft na overleg met het College van senioren besloten om:

a. de openbare behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op:

11 februari 1992

Nieuwe bepalingen met betrekking tot gemeenten (Gemeentewet) (19403);

Voorstel van wet van de leden Wiebenga en Te Veldhuis tot wijziging van de Provinciewet en de Gemeentewet houdende algemene regelen inzake het opstellen van plannen en beleidsverslagen door besturen van provincies en gemeenten ten behoeve van het Rijk (20001);

Voorstel van wet van de leden Wiebenga en Te Veldhuis tot wijziging van het voorstel van wet van de leden Wiebenga en Te Veldhuis tot wijziging van de Provinciewet en de Gemeentewet houdende algemene regelen inzake het opstellen van plannen en beleidsverslagen door besturen van provincies en gemeenten ten behoeve van het Rijk (21467) (indien het voorbereidend onderzoek is voltooid);

b. de openbare behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op:

18 februari 1992

Aanvullende regels met betrekking tot het voorkomen, beperken of ongedaan maken van schadelijke gevolgen van ongevallen op de Noordzee (Wet bestrijding ongevallen Noordzee) (20653);

Instelling van een Raad voor verkeer en waterstaat (Wet Raad voor verkeer en waterstaat) (21199);

Regeling van het beroepsgoederenvervoer en het eigen vervoer met vrachtauto's (Wet goederenvervoer over de weg) (21532);

c. het voorbereidend onderzoek door de vaste Commissie voor binnenlandse zaken en de Hoge Colleges van Staat van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op:

21 januari 1992

Voorstel van wet van de leden Wiebenga en Te Veldhuis tot wijziging van het voorstel van wet van de leden Wiebenga en Te Veldhuis tot wijziging van de Provinciewet en de Gemeentewet houdende algemene regelen inzake het opstellen van plannen en beleidsverslagen door besturen van provincies en gemeenten ten behoeve van het Rijk (21467);

d. het voorbereidend onderzoek door de vaste Commissie voor financiën van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op:

18 februari 1992

Regeling met betrekking tot de oprichting van de stichting Exploitatie Nederlandse Staatsloterij en wijziging van titel II van de Wet op de kansspelen (Wet stichting Exploitatie Nederlandse Staatsloterij) (22029).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Algemene regels van bestuursrecht (Algemene wet bestuursrecht) (21221);

Wijziging van de Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (21239);

Wijziging van de Wet administratieve rechtspraak bedrijfsorganisatie, de Wet administratieve rechtspraak overheidsbeschikkingen, de Wet op